

I en verden af rene erfaringer

Wallace Stevens & den litterære situation

CARSTEN MADSEN

Under læsningen af hans digtning sætter Wallace Stevens (1879-1955) sin læser i den særegne situation ikke klart at kunne adskille sig selv som læser fra det læste digt, som om verden og læseren selv var reduceret til alene at finde sted i dette ene digt. Hvis det særegne ved den litterære situation som sådan er at læseren må lade sig opsluge af det læste for overhovedet at virkeliggøre dets poetiske potentiale, kendetegner det Stevens' digtning at gøre denne erfaring til sit poetiske materiale. Stevens' digtning sætter således den litterære situation og overlader det til sin læser at virkeliggøre den, men denne virkeliggørelse finder ikke sted uden at den finder sig selv forudgrebet i og af digtet: læserens virkeliggørelse er ikke forbundet med noget blot *muligt* i digtet, men med en nødvendighed. Enten virkeliggør læseren den litterære situation som Stevens' digtning sætter eller også er denne digtning ikke. Alle poetiske virkemidler er sat ind på at fremstille digtet som en begivenhed i færd med at blive til på en sådan måde at læseren ikke blot bevidner at den finder sted, men undervejs desuden pånødes erfaringen af at dens tilblivelse for nærværende er fuldstændig overladt til læsningens aktive deltagelse.

Der kan næppe herske tvivl om at Stevens i sin digtning drager en poetisk konsekvens af den undervisning han som studerende ved Harvard modtager fra William James. Især den sene James' radikale empirisme, der udvikler en række potentialer i teorien om "stream of consciousness" sådan som den fremstilles i det famøse kapitel 9 fra *Principles of Psychology*, synes at have øvet en direkte indflydelse på den unge digter. James antyder allerede i *Principles* at en "stream of thought" går forud for en "stream of consciousness", og i sin radikale empirisme

giver han en udlægning af denne tankestrøm der kan forklare den litterære situation Stevens søger at skabe i sin digtning. James sætter i den sammenhæng bl.a. at "der kun findes ét primært stof eller materiale i verden, et stof hvoraf alting er sammensat", og som han giver betegnelsen "ren erfaring" (James, 1996b, p. 4). I den førbevidste tankestrøm råder en verden af rene erfaringer hvor det endnu ikke er muligt at skelne mellem tanke og ting, subjekt og objekt. Tingene findes ikke uafhængigt af tanken på dem, og tanken findes ikke uafhængigt af de påtænkte ting. Først senere afledes en bevidsthedsstrøm fra tankestrømmens upersonlige og neutrale flux, erfaringerne ophører nu med at være rene og danner en bevidsthed der er i stand til at skelne mellem tanke og ting. Stevens' digtning omsætter denne forestilling om en verden af rene erfaringer til en poetik der sætter fiktionen forud for enhver forestilling om en objektiv virkelighed og fuldender dermed i realiteten den poetiske vision af verden der gør sig gældende i James' radikale empirisme.

Intetsteds synes dette tydeligere end i digtet "The House Was Quiet and the World Was Calm" fra *Transport to Summer* (1947) der koncentrerer sin udtrykspraksis om læsesituationen:

The house was quiet and the world was calm.
The reader became the book; and summer night

Was like the conscious being of the book.
The house was quiet and the world was calm.

The words were spoken as if there was no book,
Except that the reader leaned above the page,

Wanted to lean, wanted much to be
The scholar to whom his book is true, to whom

The summer night is like a perfection of thought.
The house was quiet because it had to be.

The quiet was part of the meaning, part of the mind:
The access of perfection to the page.

And the world was calm. The truth in a calm world,
In which there is no other meaning, itself

Is calm, itself is summer and night, itself
Is the reader leaning late and reading there.

Isolerer vi transformationen fra "The reader became the book" i begyndelsen til "The truth in a calm world" der "itself/ Is the reader" i slutningen af digtet, og dermed lader den snirklede meditation der fører fra den ene til den anden position ude af betragtning, bliver det hurtigt klart at Stevens her er i færd med at skabe en verden af rene erfaringer. Ligesom læseren under sin læsning hævdes at blive den bog der læses i, hævdes denne påstand at være en sandhed der gør sig gældende så længe der læses, for så vidt den jo inkarnerer sig i og dermed bliver læseren. Fiktionens hele verden opstår i processen af at læse digtet der således har tilrettelagt og forudgrebet læsningen på en måde, hvor den synes at finde sted på samme vilkår som den tankestrøm James beskriver. Den bevarede erfaring bliver da at læsningen og den skrivehandling der fremstiller digtet i en vis forstand vil have fundet sted på samme plan. De tanker læseren gør sig om digtet under læsningen er de samme som digtet formulerer om læseren mens det bliver skrevet. Det er i denne tankestrøm endnu ikke muligt klart at adskille tanke og ting, læsning og digt. Men i og med at denne umulighed sætter sig igennem som en erfaring i læseren er den allerede ophørt med at være ren; den lader sig først konstruere efterlods på afstand af den virkelighed den søger at sammenfatte. At erfare betyder egentlig at gennemvandre, og det er alene på sin færd gennem digtet at erfaringerne af dets verden kan siges at være *rene*.

Stevens' digtning bliver ofte opfattet som abstrakt fordi den ikke henviser til en genkendelig virkelighed, men i realiteten forekommer den yderst konkret og formulerer sig klarere om den empiriske virkelighed den selv sætter, end det er tilfældet i den digtning hvis effekt beror på genkendelse. Digtet her op-ridser en idealtypisk læsesituation hvor læseren, antruffet med en digtsamling foran sig en varm sommeraften, sætter alt ind på dette ene: *at læse*. Den ydre verden omkring læseren bliver rolig, ja! selve forskellen mellem ydre og indre udviskes, aftenen bliver en del af bevidstheden og bogen synes at udslette sig selv til fordel for de ord der fremsagt udsiger en verden af rene erfaringer. Bogen er i den verden den således fremstiller hverken en bog *om* verden eller en bog *i* verden, den hverken søger at komme på afstand af verden eller lader sig nøje med at befinde sig i verden, for der findes i det øjeblik ingen anden verden end bogens egen. Det lader sig da næppe heller afgøre om læserens stærke ønske om at finde en sandhed i digtet er ironisk ment (og altså henviser til en anden, bagvedliggende sandhed, fx at digtet skulle fremmane en illusion), for de meninger der fremstilles under læsningen udgør alle en del af digtet, en del af den tankestrøm der er i færd med at udfolde sig.

Vores læsning af digtet bekræfter således hvad det siger og gør på en sådan måde at vi som læsere bliver "like the conscious being of the book" i og med vores læsning. Og omvendt, vi bliver læst af digtet i samme omfang som vi læser det. Digtets forberedelse og forudgribelse af vores læsning af det er just hvad der skaber denne situation hvor vi læsere bliver læst. Man kan altså argumentere for at digtet først åbner en tankestrøm af rene erfaringer der siden, efterhånden som vi accepterer og forstår denne situation, afledes og bliver til en bevidsthedsstrøm. Faktisk skaber digtet den enestående situation hvor vi bliver bevidste om vores bevidsthed mens den er i færd med at tage form. Som sådan fremstiller digtet oven i købet en form for bevidsthedsstrøm der synes mere i overensstemmelse med James' egen forståelse af denne betegnelse end den litteraturkritik der har anvendt den som en term for den psykologisk realistiske skildring af en fiktiv persons bevidsthed. Frem for at en bevidsthedsstrøm skulle være noget littera-

turen kan repræsentere stemmer dette også bedre overens med James' filosofiske forståelse af virkelighed: "Det der virkelig *eksisterer* er ikke skabte ting [things made], men ting der er i færd med at blive skabt [things in the making]" (James, 1996a, p. 263).

Konsekvensen af denne poetik er at alle konstituenten i den litterære situation forbliver immanente i digtningen: skriften, stemmen, læsningen, fiktionens virkelighed, den empiriske virkelighed etc. Stevens' digtning fremsætter intet udsagn der rækker ud over den litterære situation, hvilket giver poesien dens særegne kraft, dens *vis poetica* som han kalder det i essaysamlingen *The Necessary Angel*, men det har endvidere den filosofiske konsekvens at Stevens i sin digtning dermed giver forrang til det vi traditionelt opfatter som fiktion, mens den såkaldte virkelighed snarere bliver en effekt af fiktionen, en 'pseudo-effekt'. Det betyder at Stevens gennem sin digtning sætter en verden af rene erfaringer der ikke er grundet i andet end sig selv, ikke henviser til en transcendent instans uden for sig selv. Først og fremmest fungerer denne digtning uden noget transcendentalt. Jeg der eventuelt kunne fastholde den i forhold til en forudgående virkelighed, som det da skulle have været digtningens opgave at transcendere. I *Opus Posthumous* siger han: "Overgangen fra digtning [make believe] for én selv til digtning for andre er poesien begyndelse, eller ende, i den enkelte" (Stevens, 1957, p. 169). Selvet, den anden og den empiriske virkelighed finder alle sted i og med den litterære situation som digtningen sætter: "Den endegyldige tro er at tro på en fiktion, som man ved er en fiktion, for så vidt som der intet andet er" (*ibid.*, p. 163, cf. også Bové, 1980, p. 181ff).

Men hermed går fiktionens verden af rene erfaringer også forud for en opfattelse af virkelighed, hvori vi bliver bevidste om hvad vores viden er om (tingene i verden) og hvem der tilegner sig denne viden (tanken om tingene). Og for så vidt synes det Stevens virkeliggør i sin digtning netop at være James' i og for sig poetiske vision af en verden af rene erfaringer: "en given udelt portion af erfaring, taget i én associativ sammenhæng, spiller rollen som en vidende [a knower], en sindstilstand, 'bevidsthed'; mens den samme udelte stump erfaring i en anden

sammenhæng spiller rollen som en kendt ting [a thing known], et objektivt 'indhold'. Kort sagt, i én gruppe figurerer den som en tanke, i en anden gruppe som en ting. Og eftersom den kan figurere i begge grupper samtidig har vi med al rimelighed ret til at tale om den som både subjektiv og objektiv på én gang" (James, 1996b, pp. 9-10). De dikotomier hvormed vi traditionelt *situerer* os selv i verden bliver her kritisk omfortolket, hvis de ikke ligefrem bliver ugyldige. I det mindste midlertidigt, mens vi læser Stevens' digt, nødes vi nærmest til at drage en vigtig epistemologisk konsekvens: når læserens erfaringer bliver helt sammenfaldende med digtets bevægelse og vi ikke længere kan afgøre hvem der "spiller rollen", som James siger, som læser og hvem som digt, viger den klassiske dualisme mellem tanke og ting til fordel for en moderne pluralisme. I en pluralistisk verden fremstår virkeligheden som en stedse foranderlig mangfoldighed, og som stedte i denne verden er vi henvist til erfaringer der ikke blot fornyr sig selv hvert eneste øjeblik, men kontinuerligt føjer nye aspekter til verden. Tankerne søger ikke længere de perfekt afrundede tings sandhed, men virer lystigt omkring som endnu altid ufuldstændige dele af den virkelighed til hvis skabelse de bidrager. Når vi således tillader tankestrømmen at oversvømme os åbnes verden på ny som et væld af rene erfaringer, men ofte kræves der til en digtning som Stevens' der skaber "a perfection of thought" hvori alting bliver "part of the mind".

All the world is a stage ...

Litteratur

- Bové, Paul A.: 1980 "Fiction, Risk, and Deconstruction. The Poetry of Wallace Stevens", in *Destructive Poetics. Heidegger and Modern American Poetry*, New York: Columbia University Press
- James, William: 1950 *The Principles of Psychology*, vol. 1 (1890), New York: Dover Publications
- 1996a *A Pluralistic Universe* (1909), New York: University of Nebraska Press
- 1996b *Essays in Radical Empiricism* (1912), New York: University of Nebraska Press
- Stevens, Wallace: 1957 *Opus Posthumous*, New York: Knopf
- 1965 *The Necessary Angel: Essays on Reality and the Imagination* (1951), New York: Vintage Books
- 1971 *Collected Poems* (1954), New York: Knopf